

מפי ר' מאיר או "אחר"?

חיים זאב באקשט

רבה גאון ולוחם מלחמות השם, אשר כרועה נאמן לטלאים הפקיר למענם את עצמו ואת עתידו המזהיר באהלי שם, בהקדישו הרבה מזמנו מרצו וכשרונותיו לעריכת כתב עת חרדי ולכתיבת סיפורי קריאה חינוכיים הספוגים ברוח האמונה עבור גילאי הנעורים כדי להצילם בדרך זו מהשפעה קלוקלת..."

לודוויג פילפסון - קשר פושעים

מעברו השני של המתרס, עמד "רב" רפורמי, נודע מאד בימים ההם, וכשאר הרשעים נשכח שמו לגמרי ושמו לודוויג פילפסון, ששימש רב הקהילה הרפורמית במגדבורג שבפרוסיה, ובטאנו "אלגעמיינע צייטונג דאס יודענטומס" (ובקיצור: AZDJ) היה שופרם של ה'מתקנים', אלו המבקשים לעקור הכל.

פילפסון זה, היה מראשי המדברים ב"קשר הפושעים", (כלשונו של רבינו הערוך לנר) - הם קיצוני "רבני" הרפורמים, אשר התאספו בעיר בראונשוויג בשנת תר"ד, ומשם יסוד ומשם פינה לתנועה הרפורמית עד להתדרדרותה המוחלטת בשנים שלאחר מכן.

מלבד העיתון הנזכר, היה פילפסון מושך בעט סופרים, הוא "תרגם" את התנ"ך (על איכות התרגום ראה להלן) ואף שלח ידו בכתיבת סיפורים בעלי רקע היסטורי, כתבנית סיפוריו של רבי מאיר להעמאן, אלא שבעוד שזה האחרון מגמתו הייתה למשוך לבם של הנערים לתורה ולערכי היהדות, יש לשער שמגמותיו וכוונותיו של אותו רשע היו להיפך.

רבי מאיר להעמאן היה מראשי המדברים כנגד פילפסון, ועיתונו "איזראעליט", אשר שימש ככת קול היהדות הנאמנה, היה מן הלוחמים

לתורה ולתעודה.

סיפור מופלא ובלתי יאמן זה, נחשף ע"י הרב שמחה עמנואל שליט"א וברשותו אנו מפרסמים את תגליתו כאן.

הגאון הצדיק רבי מאיר להעמאן זצ"ל, אב"ד מיינץ, וחיבוריו

תולדותיו של אותו גאון וצדיק ר"מ להעמאן זצ"ל, כבר נדרשו יפה בכמה מקומות - (ראו בין היתר: ר"א סורסקי שליט"א בראש פירושו לאבות "מאיר נתיב") - ועוד חזון למועד לתאר את גודל מפעלותיו הכבירים והצלחתו המופלאה להשיב לב בנים על אבות. נסתפק עתה רק בציטוט דברים נמרצים ונכוחים שבאו בראש פירושו הנ"ל לאבות, אשר תורגם מגרמנית לפני כמה עשורים:

"...הג"ר מאיר להעמאן אב"ד מיינץ, על אף היותו מאדירי התורה בימיו, לא נצטיירה כך דמותו בעיני הדורות הבאים שידעוהו ממרחקי זמן ומקום, מחוץ לעולמה של יהדות אשכנז ושפת אם שלה. מכיון שעד לשנים האחרונות תורגמו לעברית רק יצירותיו הסיפוריות, נתקפה לא במעט דיוקנו הרוחני של האי גברא

תורה ואורה והיה מקום שלא היו אצלו ספרי הפוסקים והתוס', ואיך לא היה חש לעון ביטול התורה מאחר שרבים צריכים לו.

ובוודאי דעתו היה שאם יפדו אותו א"כ יש למיחש שלא יעשו כן כל השרים לת"ח המופלג שבדור בעבור רוב הממון עד שלא יספיק ממון הגולה לפדותם ותשתכח התורה מישראל..."

מכאן ואילך נפוץ הסיפור, והוא מופיע במקומות שונים ואצל כותבים שונים. אחרי שהסיפור מסופר ונמסר ע"י רבינו המהרש"ל, שהיה בעל מסורות רבות בכל הנוגע לתולדות חכמי וראשוני אשכנז, כמובן אין מקום עוד לפקפק בו.

ואחרי כל זאת, מדהים להוכיח שאחד המקורות שערכו בכתב את המסורת על מהר"ם ובכך תרמו להתפשטות הסיפור, בעיקר בקרב בני הנוער, הינו סופר שלא משלומי אמוני ישראל, אשר חיבורו התגלגל עד שהוצג על שמו של איש ריבו, אחד מחכמי ישראל אשר נודע גם כסופר מחונן המושך בעטו לב נערי ישראל

סיפורי המופת על רבותינו, הוא הסיפור על רבינו מהר"ם מרוטנבורג שנתפס ע"י מלכות הרשעה, וכאשר ביקשו המושלים סך ממון בכדי לפדותו, לא נתן מהר"ם רשות לכך, משום האמור במשנה (גיטין מ"ה ע"א) שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם, ומהטעם שאמרו בגמרא שלא לעודד את השבאים לתפוס שבויים נוספים.

ידועה זו מופיעה לראשונה אצל רבינו המהרש"ל, בספרו ים של שלמה למסכת גיטין, אגב דיון בהלכה זו: "...שמעתי על מהר"ם מרוטנבורג ז"ל שהיה תפוס במגדול אייגזהם כמה שנים והשר תבע מן הקהילות סך גדול והקהילות היו רוצים לפדותו ולא הניח כי אמר אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם. ותמה אני מאחר שהיה ת"ח מופלג ולא היה כמותו בדורו בתורה ובחסידות ושרי לפדותו בכל ממון שבעולם, ואם מרוב ענוותנותו לא רצה להחזיק עצמו כת"ח מופלג מ"מ היה לו לחוש על ביטול תורה כאשר כתב בעצמו שהוא היה יושב בחושך וצלמות בלי

הרא"ש - חתן מהר"ם...

בספר על מהר"ם, ששמו של הרב להעמאן נקרא עליו, פרק חמישי, מופיעה ידיעה מפתיעה, לפיה הרא"ש היה חתנו של רבו מהר"ם! ידיעה זו אין לה קיום משום מקום, ואינה אלא פרי דמיון ספרותי. ואם צריך סימן לדבר, הרי שהרא"ש בהזכירו את רבו מהר"ם מעולם לא מתאר אותו בשום תואר קורבה!

בהגהות רמ"מ קרנגיל לספר שם הגדולים להחיד"א, הוא מביא ידיעה זו בשם "ספר אחד" והוא תמה על זה. מסתבר, כפי שחושף ר"ש עמנואל שליט"א, שגם בדיה זו, מקורה בספרו הגרמני של פילפסון שכאמור אף לא מתיימר לשמש כספר היסטורי אותנטי, ומשם חדרה ומצאה את מקומה גם בתרגום העברי שיצא על שמו של הרב להעמאן.

מצער הדבר, שרושמה עדיין מצוי בספרי כמה מחברי זמננו המציינים ידיעה זו, מבלי לדעת את ביטולה ואף את מקורה!

התקפים ביותר כנגד פילפסון, עיתונו, וההשקפות הקולקלות אותן הוא ייצג.

"דברי בורות כפול"

פילפסון זה, למד בצעירותו בישיבתו של הגאון ר' פרץ זאביל אייגר זצ"ל, ולימים שנה ופירש. זכה פילפסון ושמו נקבע לעד בתוך פירוש תפארת ישראל למשניות... אלא שלא בטובה, אלא בלעג, כליצנותא דעבודה זרה: במשנה בבא מציעא פ"ט מ"ב, כותב רבי ישראל (יכין אות ס"א) לבאר מהו גר תושב: שקבל עליו לקיים ז' מצוות והן: "...אבר מן החי; ברכת השם נהיין שלא לקלל, ודלא כרבינער פה"י פזאזאן בק"ק מאגנבורג שפירש בחומש של"ו בפרשת בראשית דר"ל לברך ברכות ד' והוא דברי בורות כפול...". הנה כי כן, קשה להבין איך מי שקרא ושנה בצעירותו אצל אותו גאון וצדיק יכול להשתבש עד כדי גיחוך, אבל הדברים מדברים בעד עצמם.

ר' מאיר או אחר?...

בין החיבורים הנודעים כמי שיצאו מתחת ידו של ר' מאיר להעמאן, הוא תולדות מהר"ם מרוטנבורג ופרשת מאסרו. חיבור זה דומה בסגנונו לחיבורים נוספים שיצאו מעטו הברוכה של ר' מאיר, המיוסדים על גרעין היסטורי, שסביבו נטוים סיפורים ומאורעות לפי רוח התקופה והזמן. בספר זה מתוארת בהרחבה פרשת מאסרו של מהר"ם, הנסיגות שנעשו לפדותו, וסירובו של מהר"ם, עד לפטירתו במאסרו.

כידוע ספריו של הרב להעמאן נכתבו והופיעו כולם בגרמנית, שוב תורגמו לאידיש, עד שתורגמו לעברית. כשנצא לחפש את הספר על מהר"ם בגרסתו הראשונית בגרמנית, נעלה חרס! ספר כזה לא הופיע מעולם!

הגרסה המוקדמת ביותר של ספר זה על שמו של הרב להעמאן הופיעה בלודז' תרפ"ו, שנים רבות אחר פטירתו של הרב להעמאן, ובשפה שהוא לא כתב בה מעולם. הספר נקרא: אויף אייביגער תפיסה - דיסטארישע ערצעה'ונג, והוא נכלל בסדרת כתבי הרב להעמאן שהופיעו בהוצאה זו, ונקראים: "לעהמאנס הויז ביבליאעטק". המעיין בהקדמת ספר זה, ומבקש לדעת היכן ומתי הופיעה יצירתו המקורית של הרב להעמאן - לא ימצא דבר!

מאידיש, תורגם הספר לעברית, ואיתו גם הקביעה על מחברו: בשנת

תש"ט הופיע בניו יורק הספר מאסר עולם סיפור מחיי מהר"ם מרוטנבורג. בראשו שם מחברו, הוא ר' מאיר להעמאן... כעבור כמה שנים, בשנת תשי"ד, הופיע הספר שוב בהוצאת נצח שהוציאה את כל כתבי ר' מאיר והוא נקרא: "רבינו מאיר מרוטנבורג סיפור היסטורי".

כאמור, חיבורו המקורי של הרב להעמאן אשר אמור היה להכתב בגרמנית, לא נמצא עד עתה. לא נמצא? ! משום שלא היה ולא נברא! - ובכן, מי הוא אפוא מחברו של ספר זה?

ספרי קוסמים

בשנת תר"ל הופיע בלייפציג חיבור נוסף מעטו של פילפסון מיודענו, כתוב בגרמנית כמובן, והוא סיפור תולדותיו של מהר"ם מרוטנבורג, ובשמו המקורי: Rabbi Meir Von Rothenburg. החיבור מעצם סגנונו, רחוק מלהיות תיעוד היסטורי, אבל

הוא משלב את הדברים הידועים מחיי מהר"ם, ובכלל זה פרק ארוך על המסורת אודות מאסרו וסירובו של מהר"ם מלהשתחרר מבית האסורים.

ספר זה של פילפסון לא זכה לתפוצה רבה, בגרמנית הוא נדפס רק פעם אחת, ותרגום מעובד שלו לעברית נדפס פעם אחת במקום נידח: בקובץ האסיף א' שנת תרמ"ה. מכאן ואילך נעקב אחרי גלגולי ספר זה עד לסיום המפתיע.

לא מסקין משמייה של רשעים

כעבור כעשרים שנה, בפאדגורוזע שנת תרס"ד, הופיע ספר זה, בעברית ובאידיש, ע"י מו"ל ידוע בימים ההם, ר' אליעזר שנקל"ז, ובהעלם שמו של פילפוזן מחבר הספר. מי שלא מכיר את הגרסה הגרמנית - ומי הכיר במזרח אירופה? ! - בודאי סבר כי המו"ל הוא גם המחבר. יתכן ששמו

של פילפסון נודע עדיין לשמצה, ולכן לא יכול היה המו"ל להזכיר את שמו של פילפסון על הספר, יהיה הטעם אשר יהיה, שמו של פילפסון נמחה מעל החיבור, וכך הוכשרה הדרך להחדרת ספר הנכתב ע"י "רב" רפורמי קיצוני, לקהל קוראים חרדי.

תליה באילן גדול

ואם לא די לנו בטשטוש זהותו של הכותב, נשים לב לדבר המדהים הבא: הספר נלקח מחזקתו של פילפסון - וניתן לאיש ריבו ר' מאיר להעמאן... כאמור לעיל תחילה הופיע הספר ביידיש, בלודז' תרפ"ו, עם ספרים נוספים של הרב להעמאן, ושוב תורגם לעברית עד שהוא נכלל עם שאר ספריו שיצאו לאור בהוצאת נצח המפורסמת, שלמותר לציין לא העלתה בדעתה, שהספר אותו היא נותנת לבני הנעורים, נכתב ע"י "רב" רפורמי, על כל המשתמע מכך.

כל שאין רוח המקום נוחה הימנו אין רוח הבריות נוחה הימנו

"כמה אנשים יידעו מי היה פילפסון? ולהבדיל אם נשאל מי היה רבי עקיבא איגר?..."

כל קורא יודע על שפלות הכותבים, כי הפוקרים רגילים להתהדר כי אף שהם מזלזלים במצוות שבין אדם למקום אבל הם מן המהדרין בנימוסי הבריות. והנה בעוד שרבן של ישראל, שהיה מפורסם בכל העולם לא רק בגדלות תורתו אלא בעוצם מעשיו הטובים להכלל והפרט, מוטל על ערש דווי ולבותיהם של ישראל חרדים לשלומם ומתפללים ומקווים להחלמתו, הנה השפלים הללו אינם בושים לדבר בגלוי על מותו של אותו צדיק בעודו חי, ולחשב חשבונות על האפשרות שתינתן להם לעקור ח"ו את התורה כתאוות לבם. ומתוך שכפרו בעיקר הוציאו עצם מן הכלל, וצערו של כלל ישראל לא נגע ללבם כלל, ואף לא השתדלו לצאת ידי חובת נימוס ולהביע תקוה להבראתו. וזאת מן החובה לשנן כי המתפקדים שעזבו את התורה אין להם חלק כל שהוא גם במידת דרך ארץ ונימוסי הבריות. וכל שאין רוח המקום נוחה הימנו אין רוח הבריות נוחה הימנו."

הרב א' אביגד, בסקירתו (מוריה מרחשון תשמ"ג עמ' צ"ח) על ספר דרו"ח, העתיק את דברי ה"להורות נתן" והפיק מהם לקח נוסף ומאלף: "...עורך כתב עת זה, לודוויג פילפסון, היה מדען ובעל כשרון עתונאי גדול, עמד בראש "המתקנים" בזמנו, עד שירד לשפל שכוה, בצפייה למותו של גאון ישראל, וחשב שהוא יכבוש את בית ישראל. והנה עתה כמאה וחמשים שנה אחר המעשה, נצא ונעשה משאל עם, אפילו בין תלמידי אוניברסיטאות, כמה אנשים יידעו מי היה פילפסון? ולהבדיל אם נשאל מי היה רעק"א? נצא לשוק הספרים למכור חוברות כתב עת של פילפסון, איש לא יקנה, אך נסה נא לרכוש ספר של רעק"א זמן מה אחר הופעתו, תיווכח כי אזלו מן השוק, תוצאות משאל כזה, מוכיחות לנו, אמיתת הברית של 'לא ימוש מפך ומפי זרע עד עולם'."

פילפסון וכתבותיו היו למשל ושנינה וגם לעדות על נצחיות דברי חכמים מול שפלות ואפסיות דברי הרשעים.

במבוא לספר דרוש וחיידוש רעק"א מכת"י, שי"ל בשנת תשמ"ב ע"י הגאון הצדיק ר' נתן גשטטנער זצוק"ל בעל להורות נתן, ונכתב גם הוא על ידו, מצאנו את הדברים המאלפים הבאים:

"...מחלתו של רבינו הגרעק"א ז"ל עוררה חרדה גדולה בלב כל איש מישראל אשר שפכו כמים לבם לד' כי ישלח דברו וירפאם, אולם הרשעים כים נגרש, הלא המה המינים המתחדשים למיניהם שצצו אז בארץ אשכנז ולא יכלו להתאפק מלהביע בפרהסיא את ציפיתם המרושעת כי הסתלקותו של רבינו שעמד בפרץ נגדם, תאפשר להם להפיק את זממם ולהנהיג חדשות כאוות נפשם. ואף שנאמר ושם רשעים ירקב, ומוטב ששמותיהם ודבריהם יטמעו בתהום הנשיה, ברם מכיוון שעדיין בן דוד לא בא והני אינשי דלא מעלי קיימן עלן ככסלי לאוגיא, לכן מן הראוי להזכיר ולגלות קלונם.

ואעתיק מה שכתבו במכתב עת שיצא על ידם בשם "אללגעמיינע צייטונג דעס יודענטומס", ערוך ע"י האפיקורס פילפוזון שר"י, שבו מודיע מחליו של רבינו, והננו להביא בזה רשע מה הוא אומר (מתורגם מלשון אשכנז): "הרב שלנו עקיבא אייגר חלה מאד, עד שיש לפקפק לגמרי על תקומתו, ידיעה זו תעורר עניין, כי הוא אוטוריטעט [בעל סמכות] ענקי, במיוחד בפולין המזרחית ברוסיה ובגליציה, כמו אצל הציבור הכללי [הנכרים] שהתפרסם ביניהם מזמן מגיפת החולירע, בכל אופן למותו יהא השפעה גדולה על הקהילה דפה, ויביא לידי התפתחויות שונות של התקופה החדשה. יתן ד' שהכל יהא בכיוון של מטרה נאותה."